Martonosi Mirella

A NAGYBECSKEREKI MAGYAR GIMNÁZIUM ÉS A MIASSZONYUNKRÓL ELNEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK LEÁNYKOLLÉGIUMA A VILÁGHÁBORÚS (1941–45) ÉVEKBEN

Ez a munka a nagybecskereki katolikus gimnázium és leánykollégium utolsó éveibe ad betekintést. A szóban forgó a tanintézmény az állami gimnázium keretében működött, mégis vallásos nevelést nyújtott a tanulóknak. A munka főként két adatközlő – az intézet két volt diákja – emlékezéseire és információira hagyatkozik, de levéltári és szakirodalomból vett adatokkal is kiegészül. Az utóbbiakat sajnos kisebb mértékben használtam, mivel nem találtam elég információt az adott témában. Dolgozatom célja, hogy nagyvonalakban ábrázoljam a nagybecskereki katolikus zárdában működő magyar nyelvű gimnáziumot és a hozzá tartozó, középiskolások számára létesített egyházi szellemiségű leánykollégiumot a második világháború idején.

AZ INTÉZMÉNY MŰKÖDÉSÉNEK KEZDETEI

A nagybecskereki egyházi jellegű tanintézményeknek évszázados múltjuk van, mind a vegyes iskoláknak,. mind a kizárólag fiú- vagy leánynevelő intézeteknek. Ezekhez az iskolákhoz kollégium is párosult, és ha politikai okokból kifolyólag államosították is őket, a kollégiumok megmaradtak saját katolikus szellemiségükben, és ez játszott döntő szerepet a növendékek nevelésében. Az első lányiskolát 1880-ban alapították, Szatmári Karolinának, Torontál vármegye mérnöke feleségének köszönhetően, aki végrendeletében jelentős összeget jelölt ki erre a célra. A tervet Bonnaz Sándor valósította meg, és 1880. október 4-én megnyílt Nagybecskereken a katolikus zárda a Miasszonyunkról elnevezett szegény iskolanővérek rendjének 7 tagja számára, a hozzá tartozó oktatási intézményekkel együtt. A zárda a kezdetektől fogva egy négyéves elemi népiskolának, egy négyéves elemi katolikus lányiskolának és egy négyéves katolikus középfokú lányiskolának adott helyet. Az 1880/81-es tanévben az elemi népiskolába 246, a katolikus általános iskolába 81, a középiskolába pedig 108[1] diák járt. 1895-ben az oktatásügyi minisztérium rendelete alapján a magyar gimnázium helyett magyar polgári lányiskolát hoztak létre.[2]

A zárdában egy kollégiumot is fenntartottak a középiskolás lányok részére. Ennek köszönhetően Bánát egész területéről voltak tanulói ennek az intézménynek. Az internátus az első évben 23 tanulóval dicsekedhetett, de számuk a következőkben egyre nőtt, emiatt hozzáépítésekkel és korszerűsítéssel kellett növelni az épület befogadóképességét.[3]

Az 1912/13-as tanévben az elemi népiskolának 284, az elemi katolikus lányiskolának pedig 250 tanulója volt. A polgári lányiskola keretében 1913-ban egy kereskedelmi szaktanfolyamot nyitottak meg.[4] A középiskola működését a nagybecskereki egyházmegye püspöke, az egyházmegye tanfelügyelője, Torontál vármegye tanfelügyelője és az esperes kerületi tanfelügyelő ellenőrizte. Működött emellett egy húsztagú iskolaszék is, amelynek tagjait a város általános és középiskolai tanárai közül választották.[5]

A középiskola 1924-ig működött. Az első világháborút követően 1924-től 1941-ig az iskolanővérek az általános iskola német és magyar osztályaiban adtak elő szerb tanfelügyelők mellett. 1941-ben a német megszállók az általános iskola mellé a zárda épületébe helyezték a magyar gimnáziumot is.

MAGYAR GIMNÁZIUM

1941-ben a nagybecskereki gimnáziumban magyar nyelven is megkezdődött a tanítás. Ebben az időben ez volt az egyetlen magyar nyelvű gimnázium egész Bánátban. A nagybecskereki katolikus zárdában működött. Nem volt független tanintézmény, a nagybecskereki állami gimnázium keretében működött, ahol a magyar tagozat mellett szerb ajkú diákok is tanultak. A német anyanyelvű diákokat egy külön gimnáziumba helyezték át. A gimnázium nyolcéves volt, és az elemi iskola negyedik osztálya után kezdődött. A magyar tagozat diákjai Vajdaság különböző településeiről érkeztek, többek között: Székelykevéről, Ürményházáról, Torontálvásárhelyről, Magyarittabéről, Tóbáról, Bókáról stb.[6] 1941-ben összesen 94 tanulója volt a zárdában működő magyar iskoláknak. A tanítás az általános iskolában német és magyar nyelven folyt, a gimnáziumban kizárólag magyar nyelven. A gimnázium általános irányzatú volt. A tantárgyak közül a következőket tanulták: német nyelvet, latin nyelvet, magyar nyelvet, szerb nyelvet, történelmet, földrajzot, természetrajzot, fizikát, vegytant, matematikát, higiéniát, filozófiát, éneklést, gimnasztikát, kézimunkát és hittant.[7]

Létezett egy szabvány a vizsgák letételére. Ez minden gimnáziumra egyaránt vonatkozott, a magyar gimnázium sem volt kivétel. A magánvizsgák a páros hónapokban voltak. Ha a tanuló kitűnő vagy jeles átlaggal fejezte be az osztályt, a következő magánvizsgát négy hónap múlva tehette le. Ha az átlaga jónak bizonyult, hat hónap múlva volt lehetősége újra vizsgázni. Ha a tanuló az első, második, illetve harmadik osztályban két, a felsőbb osztályokban pedig egy kötelező tantárgyból elégtelen osztályzatot kapott, két hónap múlva indulhatott a javító vizsgán. Ha a diáknak a gimnázium első, második vagy harmadik osztályában kettőnél több tantárgyból volt negatív osztályzata, a felső osztályokban pedig egynél több, de az összes tantárgy felénél kevesebb tantárgyból kapott intőt, hat hónap múlva volt lehetősége javítani. De ha a tantárgyak több mint feléből elégtelen jegye volt, csak tizenkét hónap múlva próbálkozhatott újra. Egy osztály magánvizsgáinak letételét háromszor lehetett megpróbálni.[8]

A tanításban nagy hangsúlyt fektettek a vallásra, és ezt a hittanórákon tudták megvalósítani. A tanárok többsége felszentelt pap volt. Előadásaik, a beszélgetőtár-

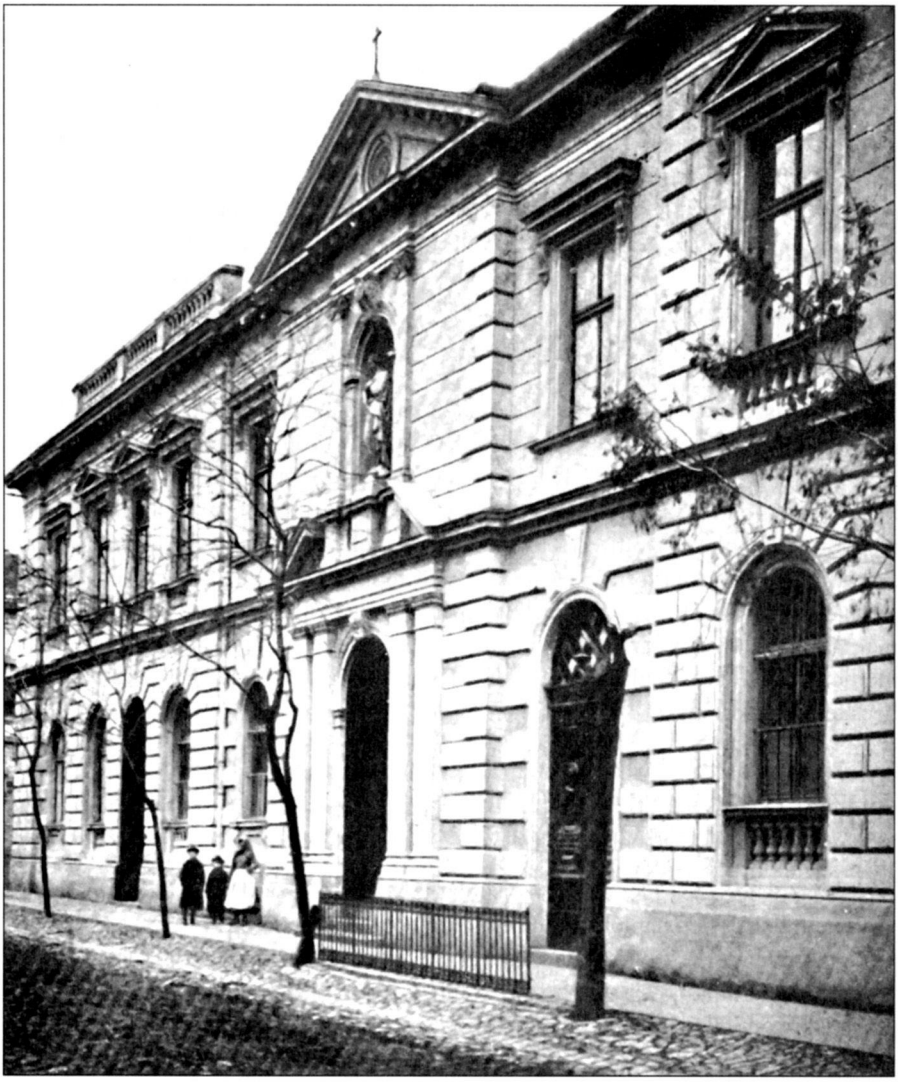

A nagybecskereki zárda a XX. század elején

saim elmondása szerint, magas színvonalat értek el, de szigorúan meg is követelték, amit előadtak, főleg ha az idegen nyelvek tanulásáról volt szó. A professzorok közül főként dr. Géczy Tibor és Szabó Zoltán szerepe kimagasló.

Msgr. dr. Géczy Tibor 1915. április 29-én született Becskereken. Két doktori címet is szerzett. Az elsőt a bécsi Hittudományi Egyetemen, a másodikat pedig Pécsett a Jogi Egyetemen. 1939. VII. 5-én pappá szentelték. A Bánáti Apostoli Kormányzóság titkáraként kezdte meg tevékenységét, majd az egyházi bíróság szentszéki jegyzője lett. Jung Tamás püspök ideje alatt addigi munkásságáért a legmagasabb pápai kitüntetést – az apostoli protonotáriusi címet – kapta. Volt püspöki ta-

nácsadó, cenzor, a püspöki tanács elnöke és pápai prelátus. Az ő érdeme, hogy 1986. december 16-án a szabadkai és a nagybecskereki püspökséget a belgrádi egyházmegyéhez kapcsolták. A második világháború ideje alatt a magyar gimnáziumban latin nyelvet és hittant tanított. Fordítói munkássága is jelentős. Emellett misézője és gyóntatója is volt az iskolanővéreknek.[9]

A diákok mindennap kaptak házi feladatot, és rendszeresen készülniük kellett minden órára, mert a feleléseket nem jelentették be előre. Csak a dolgozatokat írták, a felelés egyébként kizárólag szóbeli volt. Mai értelemben vett írásbeli ellenőrzőik nem voltak. Kizárólag elméleti oktatásban részesültek, kísérleteket, gyakorlatokat nem végeztek, habár egy fizika- és egy biológia-szertár is a rendelkezésükre állt.

Az oktatás szerb tanfelügyelők ellenőrzése alatt folyt. 1941-ben a magyar gimnázium igazgatója Kozma György volt.

A tanfelszerelés csak a legfontosabbakból állt. A tantermek berendezését csupán egy tábla, padok és egy katedra alkotta. A zárdának volt egy hatalmas könyvtára, amelyet az iskola is használt. Körülbelül kétezer könyvet tartalmazott, szakirodalmat és szépirodalmi műveket egyaránt. A rendkívüli állapot miatt a tanulók nem vettek részt iskolák közötti versenyeken, és más jellegű rendezvényekre sem jártak. A gimnázium nem tartott fent kapcsolatot a többi oktatási intézménnyel. Amíg a gimnázium működött, egy állami intézmény keretében működött, így azt a diplomát, amit a diákok itt szereztek, az állam is elismerte. A tanulók többsége tanári, mérnöki vagy orvosi pályát választott. Megemlíteném dr. Ribár Bélát és az ismert becskereki onkológust, Babinszki Pált.[10]

A ZÁRDÁBAN MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ISKOLA 1941 ÉS 1945 KÖZÖTTI IDŐSZAKÁRÓL HORVÁT BERNARDINA TISZTELENDŐ NŐVÉR FELJEGYZÉSEI ALAPJÁN[11]

Az iskolanővérek egy általános iskolát is vezettek a zárda keretében. A felelős nővér minden évben naplót írt a tanév legfontosabb történéseiről. Ezek a feljegyzések a tanfelügyelők rövid tájékoztatását szolgálták. 1941 és 1945 között a naplót Horvát Bernardina nővér vezette. Az ő feljegyzései csak betekintést adnak az általános iskola munkájába, magát a tanítási programot nem részletezik.

Horvát Bernardina nővér feljegyzései alapján az 1940/41-es tanévben a tanítás a megszokott rend szerint kezdődött meg. A német tagozat első és második osztályának osztályfőnöke Komár Josipa, a harmadik és negyedik osztályé pedig Korina Mozsina lett. Tehát összevont osztályokkal dolgoztak, mivel kevés diák volt. A magyar tagozaton az első és a második osztály osztályfőnöke Horvát Bernardina, a harmadik és negyedik osztályban pedig Schnur Kamilla tisztelendő nővér volt. A tanítás a hagyományos tanterv szrint folyt egészen 1941. április 2-áig, amikor is a Bánáti Apostoli Kormányzóság rendeletével minden bánáti iskolában megszüntette a munkát. Május elsején folytatódott a tanítás, de jelentős változásokkal. A Jugoszláv Királyság mint olyan többé nem létezik, országunk német irányítás alá kerül. A beállt helyzet nagy hatást gyakorolt a társadalmi élet alakulására, beleértve az oktatási intézmények munkáját is. A szegény iskolanővérek rendjének magániskolája

A zárda 1910 körül

megszűnt. A német tagozatot azonnal megszüntették. Hiába protestáltak a szülők, a tanárok, minden kérelmet elutasítottak. A német tagozat diákjait állami iskolába helyezték át, a magyar tagozat pedig az állami magyar elemi iskola keretében működött tovább. A nővérek továbbra is taníthattak, a Magyar Művelődési Egyesület fizette őket.

Az 1941/42-es tanévben Kamilla nővér lett a magyar tagozat negyedik osztályának osztályfőnöke, Bernardina nővér pedig a második osztályé. Segédtanítók segítségével dolgoztak. Az iskola igazgatójának tisztségét Minda Kornél töltötte be. Az oktatás továbbra is a zárda épületében folyt, az iskolai gyűlésekre a nővérek a gimnázium épületébe jártak be. Mivel a magyar gimnázium is a zárda épületében volt elhelyezve, az általános iskola csak egy váltásban működött.

Az 1942/43-as tanévben M. Kamilla nővér lett a magyar tagozat első osztályának, M. Bernardina nővér pedig a második osztálynak a vezetője. Mindketten kérvényt adtak át az állami szolgálat teljesítésére, és a minisztérium el is fogadta. Havonta 1970 dinár fizetést kaptak.

Az 1943/44-es tanévben nem került sor jelentősebb változásra. Kamilla nővér adott elő a magyar tagozat első osztályában, Bernardina nővér pedig a második osztályban, az iskolaigazgató (Minda Kornél) és a tanfelügyelő (Kristály István) nagy megelégedésére. Ezt az évzáró ellenőrzés alkalmával mindketten kifejezésre is juttatták.

Az 1944/45-ös tanévben a német katonaság rögtön a tanulók beiratkozása után megszállta az iskola épületét, így a tanítás el sem kezdődhetett. Október 2-án bevonult Nagybecskerekre a felszabadító hadsereg. Ők is elfoglalták a zárdát. Ezzel megszűnt az iskolanővérek minden tevékenysége az iskolában.

ÉLET A KOLLÉGIUMBAN[12]

A zárdán belül egy leánykollégiumot is létesítettek a középiskolások számára, amit a szegény iskolanővérek rendje tartott fenn. A szegényebb vidéki lányok laktak itt bent. A zárdafőnök Klotild nővér volt.

Maga az épület kétemeletes volt. A földszinten kapott helyet az általános iskola, fölötte pedig a gimnázium. Lent az épület középső részén helyezkedett el a Jézus szíve kápolna; ez a mai napig az iskolanővérek tulajdona. Ebbe a kápolnába jártak a növendékek mindennap szentmisére. Az épület másik szárnyát a kollégium, az ebédlő és a hálószobák alkották. Voltak húsz- és negyvenágyas hálószobák. A diákokat eléggé összezsúfolták, B. Kovács Margit elmondása szerint mégis sikerült magas fokú rendet és tisztaságot fenntartani a szobákban. A hálókat maguk a tanulók takarították, az épület többi részét pedig a nővérek. Tágas, jól felszerelt ebédlő állt a rendelkezésükre, mindnyájan elfértek benne egyszerre. A földszinten helyezkedett el a konyha, az éléskamra és a mosókonyha. Többnyire a nővérek mostak a lányokra, mivel a rossz anyagi helyzetük miatt többségük ritkán járt haza. A második emeletet a nővérek lakosztálya vette igénybe. Az épületben volt még egy úgynevezett fogadószoba, ahol a növendékek minden hónap első vasárnapján a szüleiket fogadhatták. Ebben a helyiségben vitrinek sorakoztak könyvekkel, állati preparátumokkal és kitömött madarakkal. A zárdához egy hatalmas udvar tartozott, és emellett még egy elkerített kisebb udvar is, ahol a baromfit nevelték. A baromfit a szülők hozták. Ezzel vagy más terménnyel fizették ki a bentlakási díjat. A háborús években a terményre nagyobb szükség volt a kollégium fenntartásához, mint a készpénzre, meg a többségében mezőgazdaságban dolgozó szülőknek is jobban tellett ebből.

A nővérek a kollégiumban a nehéz helyzet ellenére is viszonylag jó életfeltételeket biztosítottak a növendékek számára mind a higiéniai körülmények, mind az általános ellátás szempontjából. Nagy hangsúlyt fektettek a tisztaságra és a rendre. Maguk takarítottak, a lányokra csak a szobájuk rendben tartását bízták. Naponta mosakodhattak, és hetente egy alkalommal fürödhettek. Az épületnek nem volt központi fűtése, ezért a fűtéshez kályhát használtak. Naponta háromszor kaptak főtt ételt, és mindkét adatközlő elmondása szerint igen változatosat. Szigorú házirendet vezettek be, és betartását szigorúan meg is követelték, biztosítva ezzel a rendkívüli fegyelmet. A bentlakók minden reggel csengőszóra keltek. Minden reggel szentmisét hallgattak a zárda kápolnájában, és vasárnaponkét istentiszteleten vettek részt az állami gimnázium templomában. Reggeli után kezdődött a tanítás (a középiskolások mindig délelőtt jártak iskolába). Ezután volt egy kis szabadidejük, és többnyire az udvarban töltötték. Előtte azonban egy közös sétát tettek a városban egy nővér felügyelete mellett. Szinte ez volt az egyetlen kimenőjük, felügyelet nélkül ugyanis nem hagyhatták el az épületet, csak abban az esetben, ha a szüleik kikérték őket. A szabadidőben olvashattak is, hiszen hozzáférési joguk volt a zárda csaknem kétezer könyvet tartalmazó könyvtárához. A szabadidőt a kötelező tanulóóra követte, és Mária Ella vagy Forérlia nővér felügyelete alatt zajlott le. Minden bentlakó diákot egyenként kikérdeztek a tananyagból, így egyik növendék sem kapott intőt. A nő-

vérek hetente egyszer illemórát tartottak a lányoknak, hogy a viselkedés alapvető szabályait megismertessék velük. A házirend szabályai egyformán vonatkoztak minden növendékre, senkivel sem kivételeztek, sem a jobb anyagi helyzetre, sem akármilyen személyes kapcsolatra hivatkozva. Azt, aki megszegte a házirend szabályait, leszidták, vagy büntetésül sarokba állították. Mindkét adatközlő rendkívül célravezetőnek ítéli a kollégiumban kapott nevelést. Diákként azonban ők is szívesen kibújtak a kötelezettségek és a szabályok alól, és apró rendbontásokkal, diákcsínyekkel tették érdekesebbé a hétköznapokat, amint ez B. Kovács Margit meséjéből is kiderül.

AZ ISKOLA MEGSZŰNÉSE

1944 őszén a német katonaság megszállta a zárda épületét, majd október 2-án a felszabadító orosz hadsereg foglalta el a várost. Természetesen a zárdát sem kímélték. A gimnáziumot megszüntették, ahogy az összes többi egyházi tanintézményt is. Először a tanárokat büntették, majd a diákok is lassan szétszéledtek. A magyar gimnáziumot a Karolina Messinger Állami Nevelőintézetbe helyezték át, de ettől kezdve már nem gimnázium, hanem polgári leányiskola. Miután 1944-ben a minisztérium döntése szerint a zárda középiskoláját bezárták, az épületben rövid ideig egy hadi kórház működött, ahol körülbelül 120 sebesültet helyeztek el. A sérültekre a nővérek főztek, ők maguk azonban nem mehettek a közelükbe. Az ápolás feladatával orosz ápolónőket bíztak meg.[13] A minisztérium 1950. január 11-ei rendeletével erőszakkal kilakoltatta a nővéreket a zárdából. Ezzel mintegy 64 év kitartó munka után megszűnt a vajdasági iskolanővérek közoktatásban vállalt szerepe. A katolikus plébánián kaptak lakóhelyet és munkalehetőséget. Takarították a templomot, vezették a plébánia háztartását, valamint zene-, német- és latinórákat adtak az ifjúságnak. A katolikus parókiáról a református parókiára helyezték át őket, majd 1974-ben a Mihajlo Pupin utcában vásároltak lakást. Innen 1980-ban a Dušan cár utcába költöztek, és ott 1996-ban leánykollégiumot alapítottak. Ez a leánykollégium immár 10 éve áll fenn és nyújt lehetőséget a vajdasági magyar lányok középiskolai tanulására.[14]

BEFEJEZÉS

Az egyházi iskolák mindig is jó hírben álltak, és fennállásuk kezdetétől fogva a színvonalas oktatás előmozdítói voltak. Egy fokkal mindig megelőzték koruk állami tanintézményeit, mind az oktatási módszerek, mind a felhasznált taneszközök tekintetében. Ennek ellenére akármilyen szilárd, erős intézmény is az egyház, iskoláit nem függetleníthette a politikai tényezőktől, amelyek hol kedveztek fennállásuknak, hol gátolták vagy egyenesen lehetetlenné tették azt. Ez függött és függ a társadalmi igényektől és az adott kor általános világszemléletétől is.

A nagybecskereki magyar gimnázium egyike volt ezeknek a kimagasló jelentőségű intézményeknek. Megalapításától kezdve a magyar oktatás terjesztését és egy értelmiségi réteg létrehozását tűzte ki célul. Habár az első világháború után államosították, tanárai elhivatottságának és az iskolanővérek által fenntartott kollégiumnak

köszönhetően megőrizte vallásos jellegét, és a megengedett keretek között igyekezett ezt a szellemiséget diákjainak is továbbítani. Magas fokú tisztelet jár ki a nevelőknek, amiért a háborús körülmények ellenére nemcsak színvonalas oktatásban részesítették a tanulókat, hanem a megfelelő életfeltételeket is biztosították számukra. Ezekből a tanulókból került ki a vajdasági magyar értelmiségi kör nagy része.

Ezt a tanintézményt nem az államhatalom, hanem az államhatalom ellen irányuló megszállók hozták létre. De ha megalapítása a politikai ellenállás egyik megnyilvánulása volt is, munkája a társadalom fejlődését szolgálta, amely minden nagyhatalmi törekvésen felül áll.

Kétségtelen, hogy a kollégiumi szabályzat szinte teljesen kizárta a növendékek szórakozási lehetőségeit, szó szerint el voltak zárva a külvilágtól. Vitatkozhatnánk ennek építő jellegű vagy hátrányos hatásáról, de ahogy az interjúkból is kiderül, mind Bálint Margit, mind Botka Gizella pozitívan ítéli meg a kollégiumban töltött éveket, és szerintük az itt kapott nevelés segítette őket ahhoz, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak. Margit nővér olyannyira célravezetőnek tartja ezt a nevelésformát, hogy az 1990-ben alapított nagybecskereki leánykollégiumban is alkalmazza. Ez a kollégium néhány gyakorlati módszerben elüt a korábbitól, igazodott a kor követelményeihez, de alapvető szerepe megmaradt: becsületes keresztény embereket faragni a növendékekből. Az ilyen nevelést pedig állíthatjuk politikai igények mögé, mindez csak álca, hiszen az eredmények önmagukért beszélnek.

MELLÉKLET
INTERJÚ BÁLINT KOVÁCS MARGITTAL

Bálint Kovács Margit 1930-ban született Tóbán. A középiskolát a nagybecskereki magyar gimnáziumban fejezte be. Növendéke volt a nagybecskereki katolikus kollégiumnak, amelyet a Miasszonyunkról elnevezett szegény iskolanővérek rendje tartott fent. A gimnázium befejezése után a szülei rossz anyagi helyzetük miatt nem engedték továbbtanulni. Úgy vélték, a földművelésből jobban megélhet majd, mintha más hivatást választana. Korán férjhez ment. A középiskola befejezése után, az ott kapott vallásos nevelésnek köszönhetően, kötelezettségének érezte bekapcsolódni faluja vallási életébe. Sokszor besegített a tóbai katolikus parókia munkájába. Ezt a vállalt kötelezettségét a mai napig híven teljesíti. A vele készített interjúban emlékeit és őszinte véleményét árulta el a nagybecskereki magyar gimnáziumról és kollégiumról. Nem győzte hangsúlyozni háláját és tiszteletét azok iránt, akik lehetővé tették számára a továbbtanulást. Olyan átéléssel beszélt, amely a sok ellenőrizhető információ mellett még magasabbra emelte a tanintézmény értékét és jelentőségét, mind az ő életében, mind a vajdasági magyar nyelvű oktatásban általában.

– *Hány tanulója volt az intézetnek, mely településekről érkeztek, és milyen nemzetiségűek voltak?*

Összesen 94-en voltunk a gimnázium nyolc osztályában. Mindannyian magyarok voltunk. Vajdaság különböző településeiről érkeztünk. Például Tóbáról, Bókáról, Ürményházáról, Székelykevéről, Debelyacsáról, Magyarittabéről stb.

– *Hogy nézett ki maga az épület?*

A hálószobák húsz és negyven férőhelyesek voltak. Így eléggé összeszorultunk, mégis rendkívüli tisztaságot tartottunk fent. Egy porszemet sem lehetett találni. Volt egy tágas és jól felszerelt ebédlőnk, ahol mindannyian kényelmesen elfértünk. A tantermek nem a zárdához, hanem az iskolához tartoztak, és mivel szegény világban éltünk, elég szegényesen voltak berendezve. Meg kell említenem a kápolnánkat is, ahol minden reggel szentmisét hallgattunk. A zárdán belül volt még néhány helyiség, mint például a fogadószoba. A szüleink minden hónap első vasárnapján meglátogattak minket, és itt fogadtuk őket. Ez a szoba vitrinekkel volt tele, amelyekben kitömött állatok, állati preparátumok és könyvek sorakoztak. A nővérek szívélyesen fogadták a szüleinket, mindig megkínálták őket valami finomsággal. Az épülethez tartozott egy hatalmas udvar is, ahol jókat játszottunk együtt. Volt egy kis elkerített baromfiudvarunk is, ahol csirkéket neveltünk. Ezeket a jószágokat a szüleink hozták, a havi bentlakás fejében. A bentlakási költséget többnyire terményben fizettük, hiszen a háborús körülmények miatt erre volt inkább szükség. Volt egy idősebb nővér, aki nagyon szerette a csirkéket, olyan átéléssel gondoskodott róluk, mintha a gyermekei lettek volna.

– *Működtek-e valamilyen szakkörök az iskolán belül?*

Nem emlékszem ilyenre. Talán ha a kézimunkacsoport ennek számít. . .

– *Mivel töltötték a szabadidejüket, és volt-e kimenőjük?*

Külön-külön nem volt kimenőnk. Mindennap ebéd után együtt sétáltunk egy nővér felügyelete mellett. Szépen, kettes sorban, mint a jól nevelt gyerekek. Meg kimehettünk, ha a szüleink kikértek minket. A szabadidőnket főleg az udvarban töltöttük el. Ladbáztunk, és más különféle társasjátékokat találtunk ki, hogy ne unatkozzunk. Esetleg olvasgattunk, mivel szabadon hozzáférhettünk a könyvtár könyveihez.

– *Milyenek voltak az életfeltételek a kollégiumban? Gondolok itt a higiéniai körülményekre, az ellátásra és a fűtésre.*

A higiéniai feltételek kiválóak voltak minden szemszögből nézve. Az egész épület ragyogott, hála a kedves nővéreknek, akik mindig olyan szépen, aprólékosan feltakarítottak. Azért mi is besegítettünk, és a hálószobák takarítása teljesen a mi feladatkörünkbe tartozott. Naponta háromszor kaptunk főtt ételt, és emellett délelőtt is és délután is készítettek nekünk uzsonnát. Egyszóval úgy éltünk, mint Marci Hevesen. Nagyon sok hálával és szeretettel gondolok a mi drága nővéreinkre, akik mindezeket a feltételeket biztosították számunkra.

– *Néhány szó a házirendről?*

Nos, igen. Meg kell mondani, a házirend az valóban borzasztóan szigorú volt. Ügyelnünk kellett a csendre, hogy ne zavarjuk a nevelőinket és egymást. Például amikor aludni mentünk, lábujjhegyen kellett lépkednünk a lépcsőn, és csak suttogva szólhattunk egymáshoz. Minden csütörtökön illemórát tartottak nekünk a nővérek, ahol a viselkedés alapvető szabályait sajátítottuk el. Nagy hangsúlyt fektettek erre, hiszen tudták, ha jól felkészítenek bennünket, akkor ha kikerülünk az intézetből, becsületes keresztény emberekként álljuk meg majd a helyünket. Ezek az illem-

órák egész életemen végigkísértek. Ennek a nevelésnek köszönhetően ma egy koldus és egy király előtt is megfelelően tudnék viselkedni. Azok a lányok, akik jobb anyagi körülmények között éltek, mint általában a többség, azt hitték, hogy többet érnek a nővérek szemében, és remélték, hogy nekik majd elnézik a rendbontásokat. De csalódniuk kellett. A nővérek előtt mindannyian egyenlők voltunk, tehát a szabályok is egyformán vonatkoztak mindenkire. Ha „rosszak voltunk", büntetésül sarokba kellett állnunk. Ez azonban csak jelképes büntetés volt. Ha bocsánatot kértünk, a nővérek azonnal megbocsátottak nekünk, és nem haragudtak ránk, pedig bizony néha megérdemeltük volna.

– *Ki volt a zárdafőnök, és ki volt a gimnázium igazgatója?*

Az iskola igazgatója Kozma György volt, a főnővér pedig Klotild nővér. A kötelező tanulóórák Mária Ella nővér felügyelete alatt zajlottak.

– *Mondjon néhány szót a tanítási programról!*

Az oktatás kizárólag magyar nyelven folyt. Két idegen nyelvet tanultunk: németet és latint. Voltak fiú- és lányosztályok. Nem emlékszem pontosan a tantárgyakra, de tudom, hogy volt fizikánk, vegytanunk, matematikánk, magyar nyelvünk. A tanáraink többsége felszentelt pap volt. Nagy tudással rendelkeztek, színvonalas órákat tartottak, de szigorúan meg is követelték, amit előadtak. És mivel az egyház szolgálatában álltak, kötelességüknek érezték, hogy a katolikus hit szellemében tanítsanak minket. Már amelyik tantárgynál ezt meg lehetett valósítani. Közülük Géczy Tibor és Szabó Zoltán nevét említeném. Ők voltak azok a tanáraink, akik a legmagasabb szintű oktatást nyújtották nekünk. Hálával és tisztelettel gondolok vissza rájuk és a többi tanárunkra is, mert sokat megtanultunk tőlük, és igazán a becsületes életre neveltek minket. Persze volt hittanóránk is. Rendszeresen kellett tanulnunk minden tantárgyból és minden órára, mert nem jelentették be előre a feleléseket. A rendkívüli állapot miatt nem jártunk iskolák közötti versenyekre, és nem is szerveztünk közös rendezvényeket más iskolákkal. A hétvégi hazautazás volt az egyetlen kirándulásunk. De ez is csak ritkán fordult elő, hiszen szinte mindannyian szegénységben éltünk.

– *A beiratkozásnál mit vettek figyelembe? Kellett-e felvételi vizsgát tenni? Pályázhattak-e valamilyen ösztöndíjra az iskolán belül?*

A beiratkozásnál kizárólag a diákkönyvecskét – tehát az elemi iskolai átlagot – vették figyelembe, felvételi vizsgát nem kellett tennünk. Nem tudok semmilyen ösztöndíjról, amelyhez az iskolán keresztül lehetett volna hozzájutni.

– *Ismer-e néhány ismert személyt, aki itt járt iskolába?*

A mi tanulóink legtöbbjéből ismert orvosok, mérnökök vagy tanárok lettek. Közülük megemlíthetem például dr. Ribár Bélát.

– *Végezetül, mesélne-e egy-két érdekes történetet, diákcsínyt kollégistaéveiből?*

Nos, igen. Mi sem voltunk angyalok. Néha olyan csínytevésekkel szerettünk volna szórakozni, hogy a nővéreknek égnek állt a hajuk az ötleteinktől. Húszan voltunk egy szobában, húszan különböző személyiség. Volt, aki tréfát űzött másokkból, és volt, aki csendben tűrte, hogy kitoljanak vele. Volt köztünk egy nagyon visszahúzódó lányka, aki szinte senkivel sem barátkozott, általában egymaga félrevonult egy

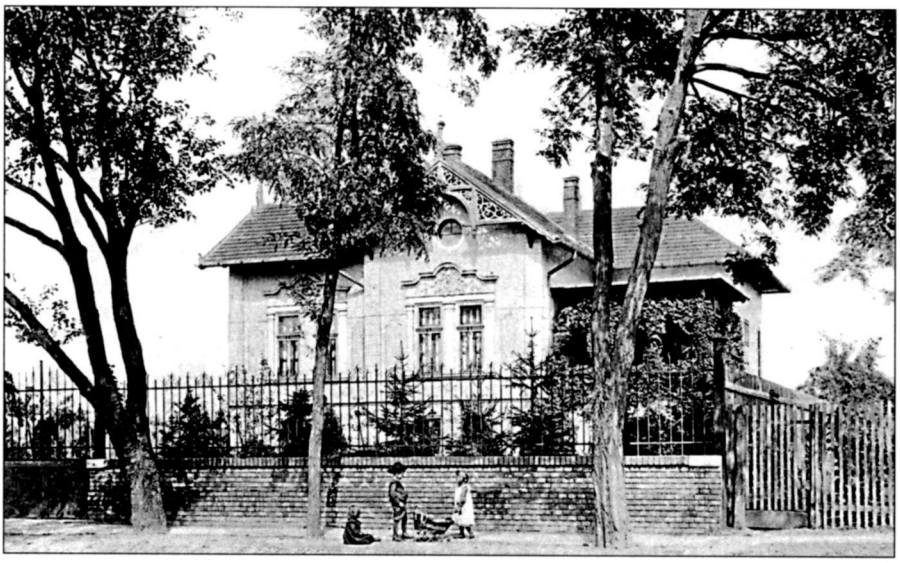

Az iskolanővérek üdülőháza 1905 körül

sarokba. Persze ez nekünk nem tetszett, ezért legtöbbször az ő számlájára szórakoztunk. Sokszor még azzal sem törődtünk, ha nagyon megbántottuk, vagy kárt okoztunk neki. Volt egy alkalom, amikor egy lavór vizet rejtettünk a paplanja alá. Szegénykém beleült, csurom víz lett, de nem mert szólni a nővéreknek, mert megfenyegettük, hogy akkor nem beszélünk vele. A rosszabbik eset az volt, amikor sündisznót dugtunk az ágyába. Mondanom sem kell, hogy ennek az esetnek sírás lett a vége.

Egy másik alkalommal én tréfáltam meg az egész előttem ülő sort ima közben. A pongyolájuk övét a szék lábához kötöztem, így amikor felkeltek, a székeket is húzták maguk után. Néhányan fel is buktak a nagy sietségben. Persze a nővér rájuk förmedt, hogy milyen rendetlenek. Ők persze csak néztek, mint borjú az új kapura, szóhoz sem tudtak jutni. Később a szobában beismertem, hogy én voltam a ludas, és jót nevettünk az egészen. A nővéreknek azonban nem árultuk el a titkot.

INTERJÚ BOTKA GIZELLÁVAL (MÁRIA MARGIT NŐVÉRREL)

Botka Gizella 1928-ban született. Az elemi iskolát Tóbán fejezte be, majd beiratkozott a nagybecskereki gimnáziumba. A gimnázium első két osztályát szerb nyelven végezte el a nagybecskereki reálgimnáziumban, majd miután az iskolanővérek zárdájában megnyitották az általános irányzatú magyar nyelvű gimnáziumot, ott folytatta tanulmányait. Míg a magyar gimnázium létezett, ő is a szegény iskolanővérek által fenntartott lánykollégium növendéke volt. 1951-ben bevonult az iskolanővérek rendjébe, és felvette a Margit nevet. Kántorként és hitoktatóként dolgozott Nagykikindán és Versecen. Most már nyugdíjas, mégis aktívan részt vesz az 1996-ban alapított nagybecskereki katolikus lánykollégium vezetésében. A vele folytatott beszélgetésem célja, hogy megtudjak néhány fontos dolgot az 1945-ig fennálló ma-

gyar gimnáziumról és a középiskolás lányok számára létesített egyházi kollégiumról. Köszönettel tartozom neki, mert sok olyan információval szolgált, amelyekre alapozni tudtam a további munkában.

– Hány diákja volt a tanintézetnek? Hova valósiak és milyen nemzetiségűek voltak a diákok?

Az én időmben, tehát amikor én kezdtem középiskolába járni, Becskereken nem volt magyar gimnázium, de még magyar osztály sem, egészen 41-ig. Addig én is szerb osztályba jártam, utána iratkoztam át a magyar gimnáziumba. Nem emlékszem pontosan, hányan voltunk, de nemzetiségi alapon megoszlottunk: magyarok, szerbek, németek.[15]

– Minden középiskolás bennlakott a kollégiumban?

A magyar gimnázium 1941-ben nyílt meg, amikor az országba bejöttek a németek. Ez volt az egyetlen magyar gimnázium akkoriban az egész Bánátban. Ebből kifolyólag Vajdaság messzebb fekvő helységeiből (egészen délről, például Székelykevéről) is tanultak itt lányok, akiknek nem volt lehetőségük mindennap utazni. Ezért létesítették az internátust. Majdnem minden gimnazista lány bentlakó volt, de akadtak olyanok is, akik csak bejártak. Például a városiak vagy a környező településekből jött lányok, akiknek az anyagi helyzete ezt megengedte.

– Hogy nézett ki az épület?

Az épület kétemeletes volt. A földszint egyik szárnyában működött az általános iskola, fölötte pedig a gimnázium. Lent, körülbelül az épület középső részén volt a kápolnánk – a Jézus szíve kápolna –, ami még mindig a mienk, iskolanővéreké. Szintén a földszinten foglalt helyet a konyha, az éléskamra és a mosókonyha. Az első emelet másik szárnya volt a kollégium az ebédlővel és a hálószobákkal. Fölöttünk helyezkedett el a nővérek lakosztálya. A tantermek is a zárdában voltak, de nem tartoztak a nővérek birtokába. Felszerelésük egyszerű, szegényes volt. Csak padok, katedra és egy tábla volt mindegyikben.

– Működtek-e szakkörök az iskolában?

Nem tudok róla, tehát valószínűleg nem.

– Milyenek voltak az életfeltételek a kollégiumban? Gondolok itt a higiéniai körülményekre, az ellátásra és a fűtésre.

Nem volt központi fűtésünk, kályhával tüzeltünk. A tisztaságra nagy hangsúlyt fektettünk. Minden héten feltakarítottuk a szobánkat, de úgy. . . szinte ragyogott a tisztaságtól. Mindennap mosakodtunk, és hetente egy alkalommal – szombaton – fürödtünk.

– Néhány szó a házirendről?

A házirend nagyon szigorú volt. A csengőszóra azonnal kiugrottunk az ágyból és leszaladtunk a kápolnába szentmisére. Mise után indultunk az iskolába. Amikor befejeződött a tanítás, ebédeltünk, volt egy kis szabadidőnk, majd kezdődött a kötelező tanulóóra. Mindig egy nővér felügyelete alatt tanultunk. Ki is kérdeztek bennünket, hogy biztos jó jegyet kapjunk. Mindig pontosan betartottuk a házirend szabályait, különösen ügyeltünk arra, hogy tartsuk magunkat a megbeszélt időpontokhoz. Amennyiben mégis elkéstünk, le lettünk szidva. A nővérek szigorúak voltak ugyan, de becsületes vallásos életre neveltek bennünket. Céljuk elsősorban az volt,

hogy mire felnövünk, tisztességes emberekké váljunk, akik öntudatosan végzik munkájukat. Akár családot alapítunk, akár a szerzetesi hivatást választjuk, ahogy én is tettem.

– *Mivel töltötték a szabadidejüket, és volt-e kimenőjük?*

Nem volt kimenőnk, csak a nővérek felügyelete alatt sétáltunk. Szabadidőnket legnagyobb részben az udvarban töltöttük el. Játszottunk, beszélgettünk. Rossz idő esetén bent kézimunkáztunk, énekeltünk vagy olvastunk.

– *Havonta mennyit fizettek a kollégiumi bentlakásért?*

Általában terményben fizettünk, mivel háború volt és szegények voltunk. Meg az élelemre nagyobb szükség is volt a kollégiumban abban a szegény időben.

– *Ismertesse néhány szóban a tanítási programot!*

Az elemi iskolában magyar és német nyelven adtak elő, a gimnáziumban viszont csak magyarul. A gimnázium nyolcéves volt és általános irányzatú. Az elemi negyedik osztálya után kezdődött. Nem tudom pontosan, hány osztály volt összesen a két iskolában[16] A tanítás a katolikus vallás szellemében folyt. Az órarendbe beiktatták a hittanórát is, és kötelezően jártunk misére mindennap. Tanáraink kitűnő oktatásban részesítettek bennünket, és szigorúan megkövetelték az előadott tananyagot. Főleg az idegen nyelvek (latin, német) tanulására fektettek nagy hangsúlyt. Minden órára készülnünk kellett, mert a feleléseket nem jelentették be előre. Csak elméleti oktatásban részesültünk, a gyakorlatokat, kísérleteket nem tartották fontosnak (ez a fizikára, biológiára és vegytanra vonatkozik, anyanyelvből és matematikából természetesen volt gyakorlatunk). Házi feladatot is kaptunk szinte mindennap, amit készségesen el is végeztünk, nem vettük félvállról, mint a mai diákok. Az iskolában kötelező volt az uniformis viselete. Ez egy fekete köpeny volt fehér gallérral, ami mindig tiszta és szépen vasalt kellett hogy legyen, különben megszidtak minket. A tanfelszerelésünk szegényes volt, hiányoztak a szemléltetőeszközök. Igaz, hogy volt egy biológia-szertárunk, de az is inkább csak néhány kitömött madárral és rovargyűjteménnyel kecsegtetett.

– *Jártak-e valamilyen iskolák közötti versenyekre, rendezvényekre, vagy valamilyen más módon tartották-e a kapcsolatot más tanintézményekkel?*

Nem, a rendkívüli állapot miatt erre nem volt lehetőség.

– *Hogyan szűnt meg az iskola működése?*

1944-ben a német katonaság elfoglalta a zárda épületét. A hadi felszerelést a kézigránáttól kezdve a puskákig a tantermek egy részében helyezték el, így ezeket nem lehetett használni. De az iskola még működött egészen októberig, amikor orosz katonák szállták meg az épületet. Kizavarták a németeket, és elkobozták minden katonai felszerelésüket. Az oroszok minden egyházi iskolát bezáratták Vajdaságban, beleértve a mienket is. A tanárokat büntették. A zárdát rövid időre hadi kórházzá alakították át. A sebesülteknek a nővérek főztek. De nem engedték, hogy ők ápolják a sérülteket. Erre a célra „néptársnőket" hoztak magukkal. 1950-ben végleg kiűzték a nővéreket a zárdából.

– *Tud-e esetleg olyan ismertebb személyt mondani, aki ebben az iskolában fejezte be tanulmányait?*

Nem is tudom. Talán dr. Babinszki Pált említeném. Ő híres onkológus volt itt Becskereken.

JEGYZETEK

[1] Németh Ferenc, *Negyed évezred az Úr szolgálatában*, Ideál Nyomda, Újvidék, 2004

[2] A Szegény iskolanővérek általános iskolájának krónikája, Horvát Bernardina tisztelendő nővér feljegyzései, Petrovgrad, 1945. IX. 21., Zrenjanini Levéltár, 97-es állomány, 47. doboz, „Állami Polgári Leányiskola 1921–41."

[3] Németh Ferenc, *Negyed évezred az Úr szolgálatában*, Ideál Nyomda, Újvidék, 2004

[4] Zrenjanini Levéltár, 97-es állomány, 47. doboz, „Állami Polgári leányiskola 1921–41.", Zrenjanini Levéltár, 97-es állomány, „A Katolikus Polgári leányiskola anyakönyve 1912.", 16. l., Todor, Malbaški, *Zrenjanin*, Zrenjanin, 1966

[5] Németh Ferenc, *Negyed évezred az Úr szolgálatában*, Ideál Nyomda, Újvidék, 2004

[6] Martonosi Mirella, Interjú Botka Gizellával, 2005. február 21., Martonosi Mirella, Interjú Bálint Kovács Margittal, 2005. február 25.

[7] Zrenjanini Levéltár, 97-es állomány, 43. doboz, „Zapisnik privatnih ispita (a magánvizsgák jegyzéke)" 13788/1933.

[8] Zrenjanini Levéltár, 216-os állomány, Oktatásügyi osztály, 93. doboz, „Zapisnik o polaganju ispita (a vizsgák letételének szabályzata)", 398. l.

[9] Németh Ferenc: *Negyed évezred az Úr szolgálatában*, Ideál Könyvkiadó, Újvidék 2004

[10] Martonosi Mirella, Interjú Botka Gizellával, 2005. február 21., Martonosi Mirella, Interjú Bálint Kovács Margittal, 2005. február 25.

[11] A Szegény iskolanővérek általános iskolájának krónikája, Horvát Bernardina tisztelendő nővér feljegyzései, Petrovgrad.

[12] Martonosi Mirella, Interjú Botka Gizellával, 2005. február 21., Martonosi Mirella, Interjú Bálint Kovács Margittal, 2005. február 25.

[13] Zrenjanini Levéltár, 216-os állomány, Oktatásügyi osztály, 93. doboz, „Vojna Uprava za Veliki Bečkerek 15. decembra 1944. godine Novi Sad (Katonai Irányítás Nagybecskerek részére 1944. december 15-én)," 565. l.

[14] Németh Ferenc: *Negyed évezred az Úr szolgálatában*. Ideál Nyomda, Újvidék, 2004

[15] A német középiskolás diákokat a német irányítás áthelyezte az egyháztól független állami oktatási intézményekbe. Az iskolanővérek általános iskolájában azonban működött német nyelvű tagozat, az adatközlő biztosan ezekre a német diákokra utal.

[16] Mármint a gimnáziumban és az általános iskolában.

LEVÉLTÁRI ANYAG:

1 Nagybecskereki Levéltár, a városi elöljáróság állománya (97), „Molba zavoda siromašnih školskih sestara – De Noter dame de Hotre Dame u Velikom Bečkereku upućena gradskom senatu radi na plate stanarine za učionice koje koristi ženska građanska škola u njihovoj zgradi, 1931. godine.", 4. lap, leltári szám: 1712.

2 Nagybecskereki Levéltár, 97-es állomány, „Izvod iz zapisnika vanredne skupštinske sednice gradskog predstavništva Velikog Bečkereka o smeštaju muške i ženske gimnazije u gradu, 1933. godine. (Kivonat a Nagybecskerek Városi Tanácsának 1933-as rendkívüli gyűléséről szóló feljegyzésekből, amelyek a fiú- és leányiskolák elhelyezésére vonatkoznak)", 1746.

3 Nagybecskereki Levéltár, 97-es állomány, 43. doboz, „Zapisnik privatnih ispita (a magánvizsgák jegyzéke)" 13788/1933.

4 Nagybecskereki Levéltár, 97-es állomány, 47. doboz, „Állami Polgári leányiskola 1921–41."

5 Nagybecskereki Levéltár, 97-es állomány, „A Katolikus Polgári leányiskola anyakönyve 1912.", 16. l.

6 Nagybecskereki Levéltár, 216-os állomány, Oktatásügyi osztály, 92. doboz, „Upisnice Nepotpune mešovite gimnazije iz 1944-1945. godine (A nyelvi összetétel alapján vegyes gimnázium beiratkozási jegyzéke az 1944/45-ös tanévben)", 216. 1.

7 Nagybecskereki Levéltár, 216-os állomány, Oktatásügyi osztály, 93. doboz, „Vojna Uprava za Veliki Bečkerek 15. decembra 1944. godine Novi Sad (Katonai Irányítás Nagybecskerek részére 1944. december 15-én)", 565. 1.

8 Nagybecskereki Levéltár, 216-os állomány, Oktatásügyi osztály, 93. doboz, „Zapisnik o polaganju ispita (a vizsgák letételének szabályzata)", 398. 1.

9 A Szegény iskolanővérek általános iskolájának krónikája, Horvát Bernardina tisztelendő nővér feljegyzései, Petrovgrad, 1945. IX. 21.

IRODALOM

1 Stanojlović Aleksandar: *Petrovgrad*, Tolicki, Petrovgrad, 1938

2 Malbaški Todor: *Zrenjanin*. Zrenjanin, 1966

3 Németh Ferenc: *Negyed évezred az Úr szolgálatában*, Ideál Nyomda, Újvidék, 2004